

Pražák, Richard

August Ludwig Schlözer a Josef Dobrovský

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1988, vol. 37, iss. D35, pp. [7]-19

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108361>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STATI

RICHARD PRAŽÁK

AUGUST LUDWIG SCHLÖZER A JOSEF DOBROVSKÝ

Vztah zakladatele vědecké slavistiky Čecha Josefa Dobrovského k jeho velkému předchůdci, německému historikovi a průkopníku slavistických studií Augustu Ludwigu Schlözerovi, byl z různých aspektů osvětlen již v řadě prací.¹ Dosud však stále chybí speciální studie k tomuto tématu, která by se pokusila o jeho ucelený a systematický výklad a celistvě postihla i jeho slavistické souvislosti. Značný význam pro pochopení vztahu Dobrovského k Schlözerovi má již objasnění vztahu první významné osobnosti české osvicenské vědy Gelasia Dobnera k Augustu Ludwigu Schlözerovi,² jež ukazuje, že teprve Václav Fortunát Durych

¹ Z hlediska dějin české i světové slavistiky o něm psali Wollman, F.: *Předchůdci Dobrovského*. Slavia, 22, 1953, č. 2—3, s. 413—426; Dolanský, J.: *Die tschechische Slawistik des 18. Jh. und Schlözer*. In: Lomonosov — Schlözer — Pallas, Berlin 1962, s. 223—227; Šimeček, Z.: *Studium českých dějin, slavistika a austroslavismus. K vývoji státní ideologie v Čechách v 18. a na počátku 19. století*. Slovanský přehled, 63, 1977, č. 2, s. 127—128. Z hlediska Schlözerova vlivu na slavistické názory Josefa Dobrovského Havránek, B.: *Význam Josefa Dobrovského pro slovanskou jazykovědu*. In: Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, s. 102 až 106; Svobodová, Z.: *Dobrovský a německá filologie*. Praha 1953, s. 53—57; Lauch, A.: *August Ludwig Schlözer — ein Wegbereiter der Slawistik vor Josef Dobrovský*. Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin, GSR, 17, 1968, č. 2, s. 275—282; jeho vlivu na Dobrovského bádání ugrofinistická Pražák, R.: *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*. Brno 1967, s. 71 až 75. Jak ukázal Mühlpfordt, G.: *August Ludwig Schlözer 1735—1809*. In: *Wegbereiter der deutsch-slawischen Wechselseitigkeit*. Berlin 1983, s. 151—152. byl vztah Dobrovského k Schlözerovi i předmětem zájmu Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

² Srov. Vávra, J.: *Dobner — Lomonosov — Schlözer. Ke sporům o Nestorův letopis*. Slovanský přehled, 64, 1978, č. 5, s. 376—392; *Dobnerův „Historiofil“ a Nestorova kronika*. Slovanský přehled, 67, 1981, č. 1, s. 51—54. Dále viz též Haubelt, J.: *Nestorův letopis ve sporu o jméno Čechů*. In: Československo-sovětské vztahy, 5, 1976, s. 96—99; *Dobner, Born a Lomonosov*. In: Dějiny věd a techniky, 13, 1980, s. 106—111; Vávra, J.: *Tschechisch-russisches Zusammentreffen auf dem Gebiet der Aufklärungsgeschichtsschreibung*. In: Historica, 19, 1980, s. 171—193; *Die Korrespondenz zwischen Dobner und Schlözer über Ursprung und Anfänge der Slawen (1767—1770)*. Zeitschrift für Slawistik, B. 30, 1985, H. 4, s. 526—537.

a Josef Dobrovský (mimo jiné pod vlivem Schlözerovým) se začali zabývat o autentické ruské prameny a tím také o studium ruského jazyka a slovesnosti.

August Ludwig Schlözer, zaměřený ve své vědecké slavistické práci především na studium starších ruských dějin, se jako obecný historik obíral také problematikou českých dějin, jimž věnoval pozornost jak ve svých pracích slavistických, tak i ve svých časopisech, kde se zajímal zejména o soudobý vývoj českých zemí. Tak např. ve svých *Staatsanzeigen* seznamoval Schlözer čtenáře podrobně s tolerančním patentem Josefa II. a jeho prováděcími nařízeními pro české země a kritizoval nedostatky při jeho uplatňování v praxi.³ Oceňoval naopak všechna pokroková opatření josefinské osvěty; zvláště vyzvedl rozvoj průmyslového školství v Čechách za Josefa II., k němuž přispěli svými teoretickými spisy i Campe a Sextroh z Göttingen, o něž se opíral i Ferdinand Kindermann při zřizování jednotlivých průmyslových škol v Čechách (Chomutov, Brandýs nad Orlicí, Poděbrady, Prachatice, Libochovice aj.).⁴ Zajímavá je i zpráva *Brünner Collecte*,⁵ kde se píše o povolení brněnského gubernia pro továrníka Leopolda Köffilera ke sbírkám v zahraničí na modlitebny českých nekatolíků; uvádí se tu, že jedním z těch, kdo byl pověřen sbírkou peněz na nekatolickou modlitebnu v Brně, je prof. Schlözer v Göttingen.⁶

V politické korespondenci Schlözerově, jejíž nejzajímavější kusy vydával ve svém časopise *Briefwechsel meist historischen und politischen Inhalts*, který vycházel v Göttingen od roku 1776, nacházíme ještě před vyhlášením náboženské tolerance a patentu o zrušení nevolnictví v českých zemích řadu kritických článků o českých poměrech, např. *Prager Inquisition*,⁷ *Bücher-Inquisition in Prag*,⁸ *Über die letztern böhmischen Unruhen*⁹ aj.

Pražským vědeckým životem se často obíral časopis *Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen*,¹⁰ kam přispíval i Schlözer a kde byla recenzována většina významných děl české osvětské vědecké literatury, zejména spisy Mikuláše Adaukta Voigla, Františka Josefa Kinského, Gelasia Dobnera, Stanislava Vydry, Františka Martina Pelcla a Josefa Dobrovského. Již v roce 1765 je tu vyzvednut Dobner jako učenec, který ví, „daß die Geschichte bewiesen werden muß und daß unser Jahr-

³ Srov. *Staatsanzeigen*, 1781, B. 1, H. 1, s. 129—167, B. 9, H. 34, s. 223—228.

⁴ Viz *Industrie-Schulen in Böhmen*. *Staatsanzeigen*, 1787, B. 10, H. 40, s. 475—498.

⁵ Viz *Staatsanzeigen*, 1782, B. 2, H. 6, s. 232—235.

⁶ Tamtéž, 234.

⁷ Srov. *Briefwechsel*, 1780, B. 6, H. 32, s. 87—101.

⁸ Tamtéž, 1779, B. 5, H. 25, s. 51—68.

⁹ Tamtéž, 1776, B. 1, H. 1, s. 17—20. Zde objasňuje autor ekonomické příčiny českého nevolnického povstání z roku 1775, jež spatřuje v kapitálové slabosti české šlechty a její z toho vyplývající neschopnosti přejít k moderním způsobům hospodaření.

¹⁰ Srov. k tomu Jiráť, V.: *Slavisches in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen 1739—1790*. In: Xenia Pragensia. Pragae 1929, s. 121—181. Nověji viz publikaci *Die Mitarbeiter der Göttingischen Gelehrten Anzeigen von 1769—1836*. Nach dem mit den Beischriften des J. D. Reuß versehen Exemplar der Universitätsbibliothek Tübingen bearb. und hg. von O. F a m b a c h, Tübingen 1976.

hundert aufgeklärt ist“.¹¹ V roce 1779 tu známý historik Ludwig Albrecht Gebhardi obsáhle recenzoval Dobnerův nejproslulejší spis, kritické vydání Hájkovy kroniky Wenceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum,¹² a klasický filolog a vydavatel časopisu Christian Gottlob Heyne se tu s uznáním vyslovuje o vědecké prvotině Josefa Dobrovského Fragmentum Pragense Evangelii S. Marci (1778), když píše: „Diese Schrift verdient eine Anzeige, auch wegen der gefunden kritischen Behandlung, die der Verf. gebraucht.“¹³ S většími kritickými výhradami jsou již přijímána díla Mikuláše Adaukta Voigta a Františka Martina Pelcla, např. Voigtova kniha Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen (1. Band, Prag 1771)¹⁴ či první díl Pelclovy monografie Karl der Vierte, König in Böhmen.¹⁵

Tradice slavistického bádání v Göttingen i rozsáhlá Schlözerova slavistická průprava v Rusku v něm vyvolala zájem také o českou a slovenskou problematiku, a to zejména ve spojitosti s nejstaršími slovanskými a ruskými dějinami, jež byly hlavním předmětem jeho vědeckého zájmu.^{15a} Zvláště ve svém známém spise Allgemeine nordische Geschichte (Halle 1771), kde podává i vlastní klasifikaci slovanských národů, věnuje pozornost také českým a uherským Slovanům. O Čechách píše lichoživě, že „die Böhmen sind ein Hauptvolk unter den Slaven“¹⁶ a „an alter

¹¹ Viz Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen (dále GAGS) 1765, s. 1090n. Srov. též Jiráť, V.: l. c., s. 175.

¹² Jde o kritiku 5. svazku tohoto díla z roku 1777, která vyšla v GAGS, 1770, B. 1, 20. Stück, s. 227–230.

¹³ Srov. GAGS, 1779, 79. Stück, s. 616. Viz též Jiráť, V.: l. c., s. 146; Svobodová, Z.: l. c., s. 8.

¹⁴ Viz recenzi L. A. Gebhardiho v GAGS, 1774, s. 619n. Srov. též Jiráť, V.: l. c., s. 177.

¹⁵ Srov. recenzi L. T. Spittlera v GAGS, 1780, s. 601–606. Viz též Jiráť, V.: l. c., s. 178.

^{15a} Z bohaté literatury srov. zejména sborník *August Ludwig Schlözer und Rußland*. Hg. von E. Winter. Berlin 1961; *Lomonosov — Schlözer — Pallas*. Berlin 1962. Hg. in Zusammenarbeit mit C. Grau, P. Hoffman und H. Lemke von E. Winter. (Srov. zejména studie C. Graua, L. Müllera, L. Richtera a A. A. Zimina). Dále viz Peštič, L.: *Russkaja istoriografija XVIII veka*, část 2, Leningrad 1965, s. 231–242; Grau, C.: *Zwei unbekannte Briefe A. L. Schölzers über seine Anfänge in Rußland*. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Hg. von W. Steinitz, I. N. Berkov, B. Suchodolski und J. Dolanski. Berlin 1966, s. 321–331; Neubauer, H.: *August Ludwig Schölzer und die Geschichte Osteuropas*. In: Jahrbuch für Geschichte Osteuropas, Neue Folge, B. 18, 1970, s. 205–230; Lauer, R.: *Die Beziehungen der Göttinger Universität zu Rußland*. In: Göttinger Jahrbuch, B. 21, 1973, s. 219–241; Pohrt, H.: *Die Äußerungen August Ludwig Schölzers über Rußland in den „Göttingischen Gelehrten Anzeigen“ 1801 bis 1809*. In: Geschichte und Kultur Rußlands im früher Mittelalter. Hg. von E. Donnert. Halle (Saale) 1981, s. 283–293; Grothusen, K. D.: *Zur Bedeutung Schölzers im Rahmen der slawisch-westeuropäischen Kulturbeziehungen*. In: Slawische Kulturen in der Geschichte der europäischen Kulturen vom 18. bis 20. Jg. Hg. vom G. Ziegengeist. Berlin 1982, s. 77–81; Pohrt, H.: *August Ludwig Schölzers Beitrag zur deutschen Slawistik und Rußlandkunde*. In: Gesellschaft und Kultur Rußlands in der 2. Hälfte des 18. Jh., Teil 2: Literatur, Wissenschaft und Bildung. Hg. von E. Donnert. Halle (Saale) 1983, s. 150–176, aj.

¹⁶ Schölzer, A. L.: *Allgemeine nordische Geschichte*. Halle 1771 (dále ANG), s. 227.

Geschichte sind die Böhmen, nächst den Russen, unter allen slavischen Völkern, die reichsten.¹⁷ Zná dobře i staré české dějepisectví, Kristiána, Kosmase, ví o Dalimilovi a vyzvedá zásluhy Gelasia Dobnera při osvícenském kritickém studiu českých dějin. Ve svých zprávách o nejstarších českých dějinách se však odvolává většinou na dějepisce barokního období Jana Tomáše Pešinu z Čechorodu, Jana Jiřího Štředovského a Mariana Ulmana a připomíná i českého renesančního historika polského původu Bartoloměje Paprockého z Hlohol.¹⁸

Zvláštní smysl projevuje Schlözer pro národnostní rozvrstvení v Uhrách, jež uvádí i podle jednotlivých žup a z něhož vyplývá i převaha Slovanů v Uhrách.¹⁹ Jak ukázalo již novější slovenské i maďarské bádání,²⁰ právě na tomto místě se Schlözer opíral o jedno prohlášení Františka Adama Kollára, které dalo bezprostřední základ i Herderově věštbě o úpadku Maďarů a slavné budoucnosti Slovanů.²¹ Šlo o Kollárov komentář k vídeňskému vydání spisu proslulého uherského humanity Oláha (Nicolaus Olah, Hungaria et Attila, Vindobonae 1763, str. 91n.), v němž Kollár zdůraznil růst Slovanů a převahu slovanského živlu v Uhrách oproti Maďarům, jimž předpovídal osud Kumánů, kteří přišli do Uher ve 13. století a záhy splynuli s maďarským prostředím.

V názoru na slovenštinu Schlözer kolísá; na jednom místě ji pokládá za variantu češtiny, jinde uvádí, že se nemůže pro nedostatek zpráv vyslovit k otázce. nakolik si slovenština uchovala vlastní statut vůči ostatním slovanským jazykům a zda vytváří zvláštní svébytný jazyk. Oba soudy Schlözerovy jsou velmi důležité. Při prvním se opírá o Doležalovu gramatiku, pozoruhodné je ovšem, že zde už používá označení Slováci, třeba s omezujícím přídomkem takzvaní. Citujeme doslova: „Eben diese Sprache [rozuměj Böhmisches — R. P.] wird auch in einem Theil von Schlesien in Mähren, und von den sogenannten Slowaken in Ungarn gesprochen.“²² K tomuto místu třeba připojit i Dobrovského odvolání ve Slovence na jiný Schlözerův soud v Allgemeine nordische Geschichte (S. 331), který jsem však na uvedeném místě nenalezl: „Die schlesische Mundart sehe ich für eine Varietät von der Polnischen an, wie die Mährische und Ugrische oder Slowakische, von der Böhmischen...“²³ Při druhém soudu Schlözer zdůrazňuje autochtonnost Slováků v Uhrách, a také toto místo si pro svou důležitost zaslouží doslovnou citaci: „Sie scheinen auch von den ältesten Zeiten hier gewohnt zu haben, und nirgends will sich in der Geschichte die geringste Spur von ihrer Einwanderung finden: ein Satz, den die Rußischen Annalen bestärken. Allein zu welcher Art (Specie) diese Ungrische Slaven gehören; wie sich ihre Sprache ge-

¹⁷ ANG, s. 228.

¹⁸ Tamtéž, s. 228.

¹⁹ Tamtéž, s. 248—250.

²⁰ Srov. Tibenský, J.: *Schlözers Bedeutung für die in der Slowakei im 18. Jahrhundert herrschenden Ansichten über die Slaven*. In: Lomonosov — Schlözer — Pallas. Berlin 1962, s. 237—238, a Dümmerth, D.: *Herder jóslata és forrásai* [Herderova věštba a její prameny]. Filológiai Közlöny, 1963, č. 1—2, s. 181—183, aj.

²¹ Herder, J. G.: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, B. 4, Buch 16, Kap. 2, Riga 1791.

²² Viz ANG, s. 331.

²³ Srov. Slovanica, Prag 1814, s. 168.

gen die übrigen Slavonischen Mundarten vorhalte, und ob sie gar einen eigenen Dialect ausmache, kann ich aus Mangel der Nachrichten noch zur Zeit nicht bestimmen.“²⁴

V dalších letech se zřejmě Schlözerovy znalosti slovenské problematiky prohloubily. Jestliže v *Allgemeine nordische Geschichte* označoval Slováky většinou ještě jako Ungarische Slaven anebo Böhmisches Slaven, označuje je ve svém spise *Vorstellung einer Universal-Historie* (Göttingen 1772) již jako „Slovakien, oder Ungrische, Donauische Slaven“ a uvádí zde i miněni Nestorovo, který pokládá předky Slováků za „die Stammväter der Mährischen, Polnischen, Nowgorodischen und Kiewischen Slaven.“²⁵ Nestorův názor o Podunají a staré Panonii jako evropské pravlasti Slovanů se na sklonku 18. století pod vlivem Schlözera zřejmě běžně rozšířil v uherských vědeckých kruzích, a najdeme jej u Františka Adama Kollára (1783), Johanna Christiana Engla (1791) aj.²⁶

V českém prostředí zase nezůstaly utajeny Schlözerovy názory na význam českých dějin a kultury pro rozvoj evropské vzdělanosti. Není náhodou, že právě v časopise *Böhmisches Literatur auf das Jahr 1779*, který redigoval mladý Josef Dobrovský, měli čeští čtenáři možnost v článku profesora architektury na pražské univerzitě Franze Lothara Ehemantia, *Etwas zur Kunstgeschichte Böhmens*, setkat se poprvé se jménem Schlözerovým. Ehemant zde cituje tato lichotivá slova Schlözerova o českých dějinách a kultuře: „Böhmen gehört unstreitig zu den Ländern mit, worinn, nach dem barbarischen Mittelalter, die Wissenschaften zuerst in Flor und Umlauf gekommen. Schon in diesem finstern Weltalter fiengen böhmische Meistersänger an, ihre Sprache auszubilden. An alter Geschichte sind die Böhmen, nächst den Russen, unter allen slavischen Völkern, die reichsten. Ihre Universalität ist die älteste diesseits der Alpen, und eine fruchtbare Mutter aller deutschen Akademien. Seit ihrer Stiftung beühten Genies unter dieser Nation auf, die eine Menge geistlicher und weltlicher Bücher in ihrer Landessprache geschrieben, die klassischen Werke der Griechen und Römer darein übersetzt, und sehr gut übersetzt, ja sogar ihre Sprache zu einer gelehrten Sprache erholen hatte. Selbst auswärtige Schriftsteller lassen uns desfalls Gerechtigkeit wiederfahren.“²⁷

Josef Dobrovský připomíná jméno Schlözerovo poprvé v roce 1784 ve své rozpravě *Historisch-kritische Untersuchung, woher die Slaven ihren Namen erhalten haben*,²⁸ a to v souvislosti s jeho spisem *Allgemeine nordische Geschichte* (Halle 1771). Význam tohoto Schlözerova díla oceňuje Dobrovský i ve své studii *Über die ältesten Sitze der Slaven in Europa und ihre Verbreitung seit dem VI. Jahrhundert*, insbesondere über das Stammvolk der Mährer und ihre Geschichte bis zur Einsetzung

²⁴ Viz ANG, s. 239.

²⁵ Srov. ANG, s. 191.

²⁶ Viz T i b e n s k ý, J.: l. c., s. 238—239.

²⁷ Viz E h e m a n t, F. L.: *Etwas zur Kunstgeschichte Böhmens*. In: *Böhmisches Literatur auf das Jahr 1779*. Prag 1779, s. 205—236. Citované místo zde na s. 206—207. Jde o úryvky z ANG, s. 228, 332.

²⁸ *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*. Prag 1784, s. 277, s odvoláním na ANG, s. 241.

des Herzogs Rastislav, kterou uveřejnil jako úvod ke spisu olomouckého profesora Josefa Vratislava Monseho Versuch einer kurzgefaßten politischen Landesgeschichte des Markgrafthums Mähren.²⁹ Hned v úvodu Dobrovský zdůrazňuje základní stanovisko Schlözerovo: „Die slawische Geschichte, sagt Schlözer in seiner Allgemeinen nord. Geschichte S. 221 [...] durchkreuzt einen großen Theil der übrigen europäischen und asiatischen Geschichte, und macht nach unserem Staatensystem den interessantesten Theil der nordischen Geschichte aus.“³⁰ Dobrovský tu přejímá Schlözerovu teorii o původu Rusů od podunajských Slovanů, s níž se setkáváme u Nestora a kterou přejímal z byzantských pramenů také Stritter.³¹ Zřejmě díky Schlözerovi tu připomíná Dobrovský i Nestorovu zprávu o Rastislavovi.³² O tehdejší obdivném vztahu Dobrovského k Schlözerovi svědčí i jeho věta v dopise Karlu Gottlobu Antonovi z 10. října 1789: „Ich verehere den Mann, weil ich von ihm die Art die Historie kritisch zu behandeln, gelernt habe.“³³

V této době znal již Dobrovský i další Schlözerova díla, Probe der russischen Annalen (1768), Versuch einer Geschichte der Schiffart und des Handels (1761) aj. Záhy se Dobrovský za své cesty do Švédska na jaře 1792 seznámil v Göttingen se Schlözerem i osobně, jak o tom uvědomil 27. května 1792 Václava Fortunáta Durycha, jemuž také sdělil, jakou radost měl Schlözer z chystaného Durychova díla Bibliotheca slavica. V témže dopise píše Dobrovský, že v Göttingen se nachází mnoho cenných slovanských tisků, mezi nimi také ostořská bible (1581) a Lexicon quinque nobilissimarum Europae linguarum (1595) Fausta Vrančiče.³⁴ Svě zprávy Durychovi o slovanských knihách v Univerzitní knihovně v Göttingen doplnil ještě Dobrovský v knižním vydání díla Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland,³⁵ kde připomíná též bohatou sbírku Rossica státního rady barona von Asché, který ruská díla pravidelně zasílal petrohradské akademii.³⁶

Dobrovský znal také hlavní časopisecký orgán vědeckých kruhů v Göttingen Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen a ještě v roce 1810

²⁹ Olmütz 1788, IX—LII.

³⁰ Tamtéž, XIII—XIV.

³¹ *Memoriae populorum ad Danubium [...] e script. Byzantinis*, T. 2, Petersburg 1774, s. 17—110. Viz též ANG, s. 345—390.

³² L. c. (text a poznámka 29), XLVIII.

³³ Srov. Krbec, M. — Michálková, V.: *Die Briefwechsel zwischen Josef Dobrovský und Karl Gottlob von Anton*. Berlin 1959, s. 21. Dále k tomu srov. Svobodová, Z.: l. c., S. 53, Dolanský, J.: l. c., s. 225; Mühlpfordt, G.: l. c., s. 151.

³⁴ Viz dopisy Josefa Dobrovského Václavu Fortunátu Durychovi z 10. prosince 1789 a 27. května 1792. In: *Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunáta Duricha z let 1778—1800*. K vydání upravil A. Patera. V Praze 1895, s. 140—141, 237. K druhému dopisu viz též Jagić, V.: *Istorija slavjanskoj filologii*. Sanktpetěrburg 1910, s. 112, a Svobodová, Z.: l. c., s. 54.

³⁵ Prag 1796, s. 11—13.

³⁶ Tamtéž, s. 12. Zmiňuje i Jagić, V.: l. c., s. 111.

schvaloval Kopitarovi, že jej čte, a radil mu, aby si z něho vypisoval zajímavá slavica.³⁷

Schlözerovu dílu věnoval Dobrovský největší pozornost ve svých vědeckých sbornících Slavín a Slovanka. Dobrovského Slavín je především svědectvím, jaký význam přikládal „patriarcha slavistiky“ Schlözerovu vydání Nestora.³⁸ Svůj celkový soud o něm vyjádřil Dobrovský slovy: „Ein unentbehrliches Werk für jeden, der sich mit der kritischen Behandlungsart der slawischen Geschichte überhaupt, und der Russischen Annalen insbesondere, bekannt machen will.“³⁹ S kritickým komentářem tu uveřejnil Dobrovský dvě rozsáhlé ukázky z Schlözerova vydání Nestora⁴⁰ a citoval z něho i další závažné pasáže, týkající se původu jména Slovan⁴¹ i starých slovanských literárních památek.⁴² Schlözers Origines Slauicae, které tvoří první ukázkou Dobrovského z Schlözerova Nestora, zmiňují se o nejstarších zprávách o Slovanech z 6. století (Jordanes, Prokopios, Menander). Josef Dobrovský na nich dokládá kritickou analýzu textu, když v duchu Schlözerově opravuje samého Schlözera při výkladu jednoho závažného místa 5. kapitoly Jordanova díla Getica, nazvané De Gotorum origine, na základě vídeňského rukopisu Jordanova díla, objeveného Václavem Fortunátem Durychem.⁴³

Ještě závažnější je stať Über die altslawonische Sprache nach Schlözer, mit Anmerkungen von J. D.⁴⁴ Dobrovský tu vyvrací Schlözerův názor, že staroslověnština je matkou ostatních slovanských jazyků, ale pokládá ji pouze za sestru nejstarších slovanských jazyků, k nimž řadí ruštinu a srbštinu.⁴⁵ Zároveň spatřuje rozdíl nejen mezi staroslověnštinou a starou ruštinou,⁴⁶ ale také mezi hovorovým jazykem starých Moravanů a spisovným jazykem velkomoravské misie. Píše doslova: „Den Slawen in Pannonien von Croatischen Stamme war diese Sprache viel verständlicher als den Mähren, deren Sprache, die altslowakische, aber immer von der 2ten Ordnung, seyn mußte.“⁴⁷ Dobrovský tedy již rozlišuje geneticky star-

³⁷ Srov. dopis Josefa Dobrovského Bartoloměji Kopitarovi z 6. března 1810. *Pis'ma Dobrovskago i Kopitara*. Trud I. V. Jagiča. Sanktpeterburg 1885, s. 119.

³⁸ *Nestor. Russische Annalen in ihrer Slavonischen Grundsprache verglichen, übersetzt und erklärt von A. L. Schläzer*. T 1—5, Göttingen 1802—1809 (dále Nestor). Z novější literatury k tomu srov. např. Wollé, S.: *Schlözers Nestor-Edition*. In: *Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas*, B. XXV/2, 1982, s. 139—153.

³⁹ Viz Slavín, Prag 1806, H. 1, s. 4. Toto místo uvádí v nepřesné citaci i Dolanský, J.: l. c., s. 225. Znal je také Karel Marx, jak zjišťuje Mühlpfordt, G.: l. c., s. 151—152.

⁴⁰ *Schlözers Origines Slauicae (Ein Auszug aus seinem Nestor)*. T. 2, s. 68—74. Slavín, 1806, H. 5, s. 362—388.

⁴¹ Srov. Slavín, 1806, H. 1, s. 15—16.

⁴² Viz Slavín, 1806, H. 4, s. 265—266, 283.

⁴³ Srov. *Jordans wahre Lesart: a ciuitate Neuietunense et lacu etc.* Slavín, 1806, H. 4, s. 295—297.

⁴⁴ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 362—388. Srov. též Svobodová, Z.: l. c., s. 55. Překlad této Dobrovského stati do ruštiny pořídil roku 1810 A. Ch. Vostokov. Srov. *Filologičeskija nabljudenija A. Ch. Vostokova*. Sanktpeterburg 1865, s. XIX. Viz též Cejtlín, P. M.: *Značeníje A. Ch. Vostokova v slavjanskoj filologii*. In: *Stúdie z dejín svetovej slavistiky do polovice 19. storočia*. Bratislava 1976, s. 320.

⁴⁵ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 363—364. Srov. též Lauch, A.: l. c., s. 281.

⁴⁶ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 369. Srov. též Havránek, B.: l. c., s. 103—104.

⁴⁷ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 367.

ší a mladší slovanské jazyky, oddělující od sebe oblast rusko-jihoslovanško-bulharskou a česko-moravsko-slovensko-polskou. Podněty k tomu ovšem čerpal právě ze Schlözera, který vyzvedl ve svém vydání Nestora nejstarší jazykovou a kulturní symbiózu rusko-bulharskou.⁴⁸ Oproti Schlözerovi však Dobrovský nepřeceňuje vliv řečtiny na staroslověnštinu. Pochybuje zejména, „daß sie auch einen Theil ihrer Biegsamkeit im Flechtiren der Griechischen zu danken habe.“⁴⁹ Kategoricky odmítá Dobrovský rovněž možnost převzetí duálu z řečtiny do staroslověnštiny.⁵⁰

Své historicko-filologické poznámky k Schlözerovu vydání Nestora zaslal Dobrovský Schlözerovi samému; ten je uveřejnil v pátém svazku svého Nestora pod názvem *Berichtigung und Zusätze, die 4 ersten Theile meines Nestors betreffend. Freundschaftlich eingesandt von Hrn. Abbé Dobrowski in Prag, unstreitig einer der gelehrtesten Kenner der ganzen slavonischen Literatur.*⁵¹ O několik let později vyložil Dobrovský své stanovisko k problematice edic Nestora v pojednání *Wie soll Nestors Chronik aus so mancherlei Recensionen des Textes, die in Handschriften sind, rein hergestellt werden?, jež uveřejnil jako předmluvu k práci svého žáka Josepha Zachariase Müllera Altrussische Geschichte nach Nestor. Mit Rücksicht auf Schlözer's Russische Annalen.*⁵²

Joseph Zacharias Müller (1782—1844) odešel po studiu orientálních jazyků v Halle roku 1808 do Prahy, kde působil nějaký čas jako domácí učitel a vrátil se sem znovu koncem roku 1810 a zůstal tu až do jara 1812. Pod vedením Josefa Dobrovského se zde věnoval slavistickým studiím a přeložil do němčiny „Heldengesang vom Zuge gegen dir Polowczes des Fürsten vom sewerischen Nowgorod Igor Swätoslavitsch, geschrieben in altrussischer Sprache gegen das Ende des zwölften Jahrhunderts“ (Prag 1811).⁵³ Z popudu Dobrovského přeložil toto dílo roku 1810 do češtiny pod názvem *Slovo o pluku Igorově* také Josef Jungmann.⁵⁴

⁴⁸ Srov. k tomu Mečev, K.: *Das Werk Kyrill's und Method's in der Schätzung August Leopold [!] Schlözer's Paleobulgarica* — *Starobългарistika*, 1, 1977, č. 2, s. 56—63.

⁴⁹ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 374. Toto místo cituje i Havránek, B.: l. c., s. 106.

⁵⁰ „Der Dual z. B. konnte doch nicht aus griechischen Büchern, in denen er nicht mehr zu finden war (bekanntlich steht im ganzen neuen Testamente kein Dual mehr), in die slawische Übersetzung übergehen, da ihn selbst noch Slawische Völker beyhalten haben, die ihre Büchersprache nicht nach griechischen Mustern modelten.“ Slavín, 1806, H. 5, s. 374—375.

⁵¹ Viz Nestor 5, 212n. Srov. též Svobodová, Z.: l. c., s. 57, a Pohrt, H.: *August Ludwig Schlözer's Beitrag zur deutschen Slawistik und Rußlandkunde*. In: *Gesellschaft und Kultur Rußlands in der 2. Hälfte des 18. Jh.*, T. 2: *Literatur, Wissenschaft und Bildung*, Halle (Saale) 1983, s. 170.

⁵² Celý titul Müllerovy práce zní *Altrussische Geschichte nach Nestor. Mit Rücksicht auf Schlözer's Russische Annalen, die hier berichtigt, ergänzt und vermehrt werden. Von Joseph Müller, Doktor der Philosophie und Professor in Braunsberg. Berlin 1812*. Dobrovského rozprava je zde uveřejněna na s. 1—46.

⁵³ Ke vztahu Müllera a Dobrovského srov. zejména Svobodová, Z.: l. c., kap. 9, *Dobrovského Žák Müller*, s. 69—71; a Krbec, M.: *Die Beziehungen von J. Dobrovský zu J. Müller*. In: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, s. 137 až 146. Dále viz Horálek, K.: *Dobrovského práce o ruštině. Úvod k edici Josef Dobrovský, Rossica*, Praha 1953, s. 20—21, a Dolanský, J.: l. c., s. 226. Srov. též obsáhlou recenzi Wilhelma Grimma na Müllerův německý překlad Igora v *Heidelbergsche Jahrbücher der Literatur*, Jg. 5, 1812, B. 2, s. 705—713.

Josef Dobrovský ve svém úvodu k práci Josepha Zachariase Müllera o Nestorovi zdůraznil, že Müller pracoval v Praze ve slavistice pod jeho vedením, a jeho práci označil za příspěvek k budoucímu úplnému a kritickému vydání starých ruských letopisů. Dobrovský srovnává jednotlivé rukopisy ruských letopisů a jejich četné redakce a dospívá k zjištění, že text původního Nestora nemůže již být spolehlivě rekonstruován. Důležitě jsou i jednotlivé Dobrovského poznámky k Müllerově práci, u nichž Müller pečlivě uvádí autorství Dobrovského.⁵⁵ Dobrovský se tu již dotýká mnoha závažných otázek cyrilometodějské problematiky (např. otázek slovanského písma a slovanských bohoslužebných knih), které později podrobně osvětlil ve svých pracích *Cyryll und Method, der Slawen Apostel* (Prag 1823) a *Mährische Legende von Cyryll und Method* (Prag 1826).

Závažné jsou také Dobrovského recenze Schlözerova vydání Nestora a Müllerův spis o Nestorovi, které vyšly ve *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* (Jg. 2, Wien 1814, 29. März 1814, 396—408) a v *Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allgemeinen Literatur Zeitung* (Jg. 11, 1814, N. 39, 305—312; podepsáno šifrou -br-).⁵⁶

V široce koncipované recenzi všech pěti dílů Schlözerova Nestora ve *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung* v březnu 1814 Josef Dobrovský podrobně rozebírá jednotlivé sporné otázky, jež tato grandiózní edice přinesla. Dobrovský ukazuje, jak během této edice musil Schlözer korigovat svůj původní záměr rekonstruovat původní text Nestora, což pro velké množství pozdějších interpolací nebylo možné. Přesto se mu však podařilo podat ucelený výklad pramenné základny Nestora s obrovskou znalostí soudobých i pozdějších slovanských i byzantských pramenů. Dobrovský spatřuje v Nestorovi více pozdějších interpolací než Schlözer a zdůrazňuje ještě více než on Nestorovu slabou znalost situace podunajských Slovanů. Naopak podepírá Schlözerovu „normanskou teorii“, např. výkladem skandinávského původu slova *Sambatas*, značícího u Konstantina Porphyrogeneta Kyjev. Dobrovský souhlasí také se Schlözerovým závěrem o falešnosti všech údajů ruských letopisů, sahajících před Rurikovu smrt v roce 879, ale opravuje jeho způsob čtení některých míst v starých ruských pramenech (Norici místo Norci atd.) a interpretuje jinak i některá Schlözerem zjištěná fakta, týkající se např. Olegova tažení do Byzance v roce 907. V souvislosti s tažením Maďarů ke Kyjevu neopomene kritizovat údaje uherské kroniky Anonymovy a ve spojitosti s 10. kapitolou 3. dílu Nestora, jež je věnována obrácení Velké Moravy na křesťanství a počátku slovanského písma i písemnictví, připomíná, že svůj komentář tu Schlözer opřel o Dobnera a Assemaniho. Schlözerovu edici Nestora hodnotí Dobrovský jako epochální vědecký čin a zásadní příspěvek ke studiu starých ruských i slovanských dějin. V závěru své recenze zdů-

⁵⁴ *Slovo o pluku Igorově*. Ruský text v transkripci, český překlad a výklady Josefa Jungmanna z roku 1810. Vydal a úvodem opatřil V. A. Francev. Praha 1932. Srov. též Horálek, K.: l. c., s. 21.

⁵⁵ Jde např. o poznámku 25 na s. 186—189 k Olegovu tažení proti Byzanci v roce 907 či o poznámku 35 až 46 na s. 193—207, týkající se problematiky velkomoravské a cyrilometodějské.

⁵⁶ O těchto recenzích se bez bližšího rozboru zmiňují také Svobodová, Z.: l. c., s. 9—10, a Dolanský, J.: l. c., s. 226.

razňuje Dobrovský i Schlözerovu obětavost, když umožnil po odmítnutí nakladatele vydání pátého dílu Nestora vlastním nákladem.⁵⁷ Více kriticky vůči Schlözerovi vyznívá druhá recenze Dobrovského, uveřejněná v *Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allgemeinen Literatur-Zeitung* (1814, Num. 39, 305—312) v červnu 1814, která je stručnější než recenze vídeňská, zaměřuje se však na detailnější rozbor některých chybných Schlözerových historických interpretací Nestora a opravuje i některé jeho chybné soudy v poznámkách, např. tvrzení, že češtinu povolil jako bohoslužebný jazyk kostnický koncil.⁵⁸ V souvislosti s oběma recenzemi Dobrovského dodejme, že Müllerův spis recenzoval ještě před Dobrovským krátce neznámý recenzent (patrně Johann Severin Vater) v *Allgemeine Literatur-Zeitung Halle* (1812, Bd. 3, Num. 319, 22. Dez. 1812, 863—864), který vysoce ocenil Dobrovského úvod i poznámky a zdůraznil, že Dobrovského soudy nevyznívají příznivě pro některé starší názory, např. názory prof. Ewerse o původu ruského státu.

K Schlözerovu Nestorovi se Dobrovský často vracel i později. Své poznatky z jeho studia využil zejména ve spise *Cyrril und Method, der Slawen Apostel* (Prag 1823), kde se např. odvolává na Schlözera při svém mylném soudu o větším stáří cyrilice než hlaholice.⁵⁹ Neprávem Dobrovský odmítl „ruskou legendu“ v 10. kapitole Schlözerova Nestora, neboť ji pokládal za pozdější vsuvku, asi ze 14. století, ačkoli byla ve skutečnosti výtahem z obou panonských životopisů Cyrila a Metoděje.⁶⁰ Také ve své edici druhé latinské legendy cyrilometodějské *Mährische Legende von Cyrril und Method* (Prag 1826) se musil Dobrovský odvolat na Schlözera jako vydavatele blaubayernského opisu této legendy v Nestorovi (III, 154—160). Jeho přepis však nepokládal za zcela spolehlivý a sám přetiskl tuto legendu podle rukopisu, nacházejícího se v knihovně olomoucké kapituly.⁶¹

Ve vztahu k starým cyrilometodějským i václavským legendám byl Dobrovský kritičtější než sám Schlözer. Tento hyperkriticismus jej ovšem dovedl i k některým omylům, např. když odmítal zařadit václavskou legendu Kristiánovu do 10. století, kam ji právem zařadil Schlözer.⁶² Dobrovského *Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen* (I-III, Prag 1803—1819) se přesto setkaly se Schlözerovým souhlasem, což Dobrovský pozitivně ocenil i ve své práci *Ludmila und Drahomir*,⁶³ týkající se legend o sv. Ludmile, babičce patrona české země sv. Václava.

⁵⁷ Viz Dobrovského recenzi ve *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung*, 2, 1814, č. 25, zejména s. 398, 403—405, 408.

⁵⁸ Viz *Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allgemeinen Literatur-Zeitung*, 1814, č. 39, s. 310.

⁵⁹ Viz *Cyrril und Method, der Slawen Apostel*, s. 6—9. Srov. k tomu rovněž komentář J. Vajse v kritickém vydání *Cyrril a Method, apoštolové slovanští. Spisy a projevy Josefa Dobrovského*. Sv. 12, Praha 1948, s. 101—102.

⁶⁰ Viz *Cyrril und Method, der Slawen Apostel*, Prag 1823, s. 52. Srov. též Svobodová, Z.: l. c., s. 57.

⁶¹ Viz *Mährische Legende von Cyrril und Method*. Prag 1826, s. 7—8. Srov. též komentář J. Vajse, l. c., s. 125—128.

⁶² Viz Dobrovský, J.: *Bořtůvův's Taufe, Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen*, 1, Prag 1803, s. 5—6.

Kromě Schlözerova Nestora znamenaly z jeho děl pro Dobrovského nejvíce Allgemeine nordische Geschichte, jež intenzivně studoval v 80. letech 18. století, ale vracel se k nim i v pozdějších letech, nejen v pracích historických, nýbrž i filologických. Z tohoto hlediska je nejvýznamnější studie Schlözers Klassifikation der slawischen Hauptdialekte, mit Anmerkungen und Zusätzen, jež vyšla ve Slovance.⁶⁴

Schlözerova klasifikace slovanských národů v jeho Allgemeine nordische Geschichte kolísá mezi státoprávním hlediskem, jež zastával J. Ch. Gatterer ve své práci Einleitung in die synchronistische Universalhistorie, Göttingen 1771, a jeho vlastním etnickým pojetím, jež se mu postupně stává prvořadým.⁶⁵ Schlözer tu rozeznává sedm regionálních skupin (ruské, české, polské, německé, ilyrské, uherské a turecké Slovany) a devět hlavních slovanských „nářečí“ (ruské, polské, české, lužické, polabské, slovinské, chorvatské, bosenské a bulharské).⁶⁶ Dobrovský uvádí tyto Schlözerovy názory s vlastním komentářem. Doplnuje Schlözerem uváděnou literaturu a místy polemizuje i se Schlözerovým výkladem. Tak např. slezské nářečí nepokládá jako Schlözer pouze za variantu polštiny,⁶⁷ ale rozlišuje slezské nářečí těšínské, které řadí k polštině, a slezské nářečí v okolí Opavy či Javorníka, jež přiřazuje k moravským dialektům češtiny.⁶⁸ Podobně rozlišuje Dobrovský dolnolužičtinu a hornolužičtinu.⁶⁹ Zdůrazňuje také blízkost staré srbštiny k ruské variantě církevní slovanštiny a odmítá přiznat samostatný statut bulharštině.⁷⁰ Schlözer svým uznáním bulharštiny jako samostatného slovanského jazyka otevřel cestu novému vědnímu odvětví — vědecké bulharistice.⁷¹ U Schlözera se setkáváme také s výrazem Sorbisch pro lužičtinu, který Dobrovský v přísluš-

⁶³ *Kritische Versuche*, 2, Prag 1807, s. 6, a Nestor, T. 4, s. XI.

⁶⁴ Vyšla tu s podtitulem *Aus seiner Allg. Nord. Gesch. oder Welthistorie*, T. 31, Halle 1771, s. 322—334. Slovanka. *Zur Kenntniß der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer von J. Dobrovský*. Prag 1814, s. 166—195. Stručně o tom i Svobodová, Z.: 1. c., s. 56.

⁶⁵ Šimeček, Z.: 1. c., který o této otázce psal jako první, hovoří o „Schlözerově etnografické koncepci dějin“, což nepokládám za zcela přesné, neboť tu nejde o hledisko národopisné, nýbrž v širším smyslu etnické, snažící se etnická kritéria smířit s dosud převládajícími hledisky státoprávními, při čemž je jasné, že pro Schlözera jsou hlediska etnická určující, kdežto hlediska státoprávní až druhořadá. K této problematice srov. též Mühlpfordt, G.: *Schlözer als Begründer der kritisch-ethnischen Geschichtsforschung*. In: *Jahrbuch für Geschichte*, B. 25, 1982.

⁶⁶ Viz ANG, s. 221—241, 323—334. Srov. k tomu též Mühlpfordt, G.: 1. c., 1983, s. 140—141.

⁶⁷ Viz ANG, s. 331.

⁶⁸ Viz Slovanka, 1814, L. Lief., s. 175—176.

⁶⁹ Tamtéž, s. 180.

⁷⁰ Tamtéž, s. 192—195. Dobrovský tu píše doslova: „Das Alt-Serwische kommt der Russischen Kirchensprache sehr nahe, oder besser, die Russische Kirchensprache ist im Grunde und abgesehen von einigen späteren Veränderungen in der Kirchenbüchern nichts anders, als das alte reine unverdorbene Serwische [...] Das Bulgarische kann man für keine eigene Species gelten lassen. Es gehört unter das Serwische oder Illyrische.“

⁷¹ K tomu srov. z novější literatury zejména Mečev, K.: 1. c., a Konev, I.: *Bългарското възраждане i проsvěščenieto*. Sofija 1983, s. 292—296.

ném úryvku ze Schlözera (ANG, s. 333) ve Slovence vynechal.⁷² Schlözer je tak původcem termínu sorabistika, užívaného ovšem již dříve, např. Christianem Knauthem v *Kirchengeschichte der Sorbenwenden, Görlitz 1767*.⁷³

A tak srovnáme-li Schlözerovu a Dobrovského klasifikaci slovanských jazyků, vidíme, že Dobrovský se dopracoval jemnější filologické klasifikace, avšak trvalou Schlözerovou prioritou zůstane jeho uznání existence samostatné bulharštiny. *Allgemeine nordische Geschichte* zapůsobila i na Dobrovského bádání ugrofinistická, zejména svým zjištěním o blízké příbuznosti Vogulů a Ostjáků s Maďary a Schlözerovým zvláštním důrazem na textovou kritiku.⁷⁴ Hlavní podnět však dala Dobrovskému k jeho široké koncepci slavistických studií, jak na to Dobrovský vzpomíná ještě po 35 letech ve svém Slavínu,⁷⁵ kde připomíná Schlözerův návrh napsat „eine allgemeine verglichene Slavische Sprachlehre (und) ein allgemeines verglichenes Slavisches Wörterbuch in etymologischer Ordnung“.⁷⁶ Tento podnět Schlözerův pak realizoval Dobrovský zčásti ve svém díle *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprache* z roku 1813, v němž dospěl až na práh morfologického pojetí a položil základy moderní slovanské etymologie.⁷⁷

Je zajímavé, že Dobrovského programové přihlášení k Schlözerovi ve Slavínu při řešení hlavních úkolů nastupující slavistiky zaregistroval i Karel Marx, který se podívoval, „daß sich der Bahnbrecher der neuen Slawenforschung oft auf Schlözer berufen habe“.⁷⁸ Když Schlözer 9. září 1809 zemřel, pocítoval to také Dobrovský jako bolestnou ztrátu pro celý slovanský svět, a ještě v únoru 1811 si postěžoval svému příteli Johannu Christianu Englovi: „Schlözer ist dahin, wer wird sich nun unserer Literatur so eifrig annehmen?“⁷⁹

⁷² Dobrovský píše (Slovanka, 1814, 1. Lief., s. 179): „Serbisch oder Lausitzisch“, kdežto Schlözer v ANG, s. 333: „Sorbisch, Serbisch oder Lausitzisch“.

⁷³ Viz Slovanka, 1814, 1. Lief., s. 181.

⁷⁴ Srov. Pražák, R.: l. c., s. 71—75, 92, 133—134. K rozboru ANG z hlediska jejich významu pro rozvoj ugrofinistiky viz např. Farkas, J.: *August Ludwig Schlözer und die finnisch-ugrische Geschichts-, Sprach- und Volkskunde*. Ural-Altäische Jahrbücher, B. 24, 1952, H. 1—2; Stipa, G. J.: *Bahnbrecher der Finnougristik in der frühen Geschichte der Georg-August-Universität*. Finnisch-ugrische Mitteilungen, 2, 1978, H. 1, s. 91—107; Weithmann, M. W.: *Fennougrica in August Ludwig Schlözers Allgemeine Nordische Geschichte*. Finnisch-ugrische Mitteilungen, 7, 1983, s. 175—200.

⁷⁵ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 386—388.

⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 386—387. Dobrovským citovaná slova napsal Schlözer v ANG, s. 330. Srov. k tomu též Lauch, A.: l. c., s. 279, kde autorka připomíná, že Dobrovský ve svém Slavínu (Prag 1808, s. 53) zdůraznil i požadavek Schlözerův (Nestor, T. 1, s. 41) vytvořit slovanskou diplomatiku a paleografii.

⁷⁷ Srov. Večerková, R.: *Jazykovědný odkaz Josefa Dobrovského*. In: Sborník k 150. výročí úmrtí Josefa Dobrovského. Brno 1979, s. 34.

⁷⁸ Jde o dopis Karla Marxe Bedřichu Engelsovi z 29. února 1856. In: *Marx—Engels Werke*, B. 29, Berlin 1963, s. 19—21, kde Marx citoval mnohá známá místa ze Slavína, v nichž se Dobrovský konkrétně odvolával na mínění Schlözerovo. Na tento dopis upozornil Mühlpfordt, G.: l. c., 1983, s. 151—152.

⁷⁹ Viz Thallóczy, L.: *Johann Christian Engel und seine Korrespondenz*. München-Leipzig 1915, s. 111. Uvádí Ziegengeist, G.: *Deutsch-slavische Kulturbeziehungen in Aufklärung und Romantik im Umfeld intereuropäischer Rezeptionsprozesse*. Ljetopis Instituta za serbski ludospyt, Rjad B, Nr. 31/1, 1984, s. 58.

Josef Dobrovský je význačným žákem Schlözerovým, který jeho univerzální slavistické podněty zbavil slupky osvícenského encyklopedismu a dospěl v jeho intencích až k vytvoření slavistiky jako samostatné vědní disciplíny a stal se zakladatelem moderně pojaté slovanské filologie. Spojení historického přístupu s jazykovědným učinil základnou dalšího pokroku slavistického bádání a v duchu Schlözerově rozvinul i mistrovství textové kritiky. Etnický přístup Schlözerův doplnil Dobrovský hlediskem jazykovým a rozvinul jej na bázi osvícenské kritické objektivit, neznající národní zaujatost, avšak přesto již sloužící pokrokovým požadavkům nové epochy národního obrození evropských národů, v němž připadlo — nepochybně také díky vědeckému úsilí Augusta Ludwiga Schlözera a Josefa Dobrovského — slovanským národům tak čestné a závažné místo.

AUGUST LUDWIG SCHLÖZER UND JOSEF DOBROVSKÝ

Die Beziehungen des Begründers der wissenschaftlichen Slawistik, des Tschechen Josef Dobrovský, zu seinem großen Vorgänger, dem deutschen Historiker August Ludwig Schläzer, wurden hier in einer abgeschlossenen und systematischen Interpretation als Thema einer speziellen Studie untersucht. Dobrovský ist ein erklärter Schüler Schläzers. Er befreite dessen universelle slawistische Impulse von der Schale des Enzyklopädismus der Aufklärung, gelangte auf dessen Spuren bis zur Bildung der Slawistik als eingeständige wissenschaftliche Disziplin und begründete die moderne slawische Philologie. Die Verbindung des historischen mit dem sprachwissenschaftlichen Herangehen bildete die Grundlage für den weiteren Fortschritt der slawistischen Forschung. Im Geiste Schläzers entwickelte er auch die Meisterschaft der Textkritik. Schläzers ethnisches Herangehen ergänzte Dobrovský aus sprachlicher Sicht und entwickelte es auf der Basis der kritischen Objektivität der Aufklärung, die keine nationale Voreingenommenheit kannte und dennoch den fortschrittlichen Anforderungen der neuen Epoche der nationalen Wiedergeburt der europäischen Völker diente, in der — unzweifelhaft dank des wissenschaftlichen Bemühens Schläzers und Dobrovskýs — den slawischen Völkern ein so ehrenvoller und bedeutsamer Platz zufiel.